

Раздзел II

СЛАВЯНЕ Ў СЯРЭДНЯВЕЧЧЫ

§ 16. Славяне ў Раннім сярэднявеччы

Успомніце. 1. Калі з'явіліся славяне? 2. Калі адбывалася і што сабой уяўляла Вялікае перасяленне народаў?

Вы даведаецеся. З пачаткам Сярэднявечча ў гісторыі Еўропы гучна заявілі пра сябе новыя народы. Яны называлі сябе агульным іменем — славяне. Суседзі адзначалі іх ваяўнічасць і згуртаванасць. Славяне хутка асвоілі вялікія абшары Цэнтральнай і Усходняй Еўропы, стварылі свае дзяржавы. Як гэта адбылося? Што адбывалася ў самім грамадстве славян?

1. Як славяне рассяліліся ў Еўропе. Доўгі час славяне жылі на невялікай тэрыторыі ў Цэнтральнай Еўропе. Гэтую своеасаблівую «калыску» славян называюць іх *прарадзімай*.

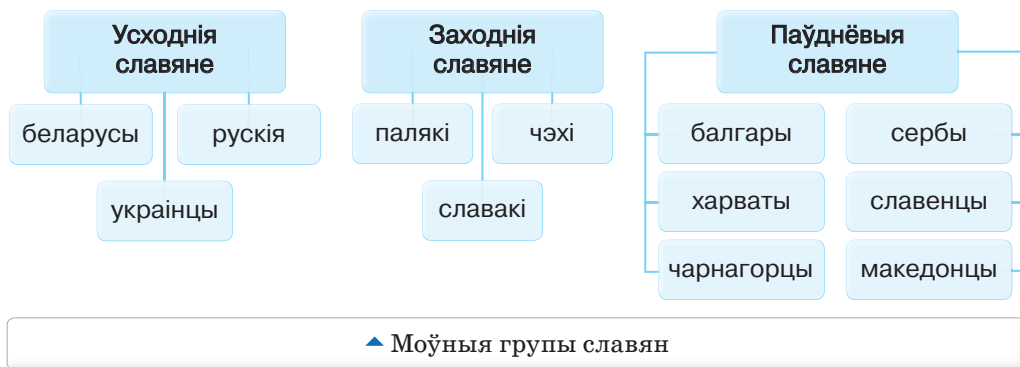
У выніку нашэсця гунаў і перамяшчэння германскіх плямёнаў здаўна асвоеныя землі ў Еўропе абязлюдзелі. У V — пачатку VI ст. на іх пачалі перасяляцца славянскія плямёны. У выніку яны занялі вялікія абшары ад ракі Эльбы (славяне называлі яе Лаба) на захадзе да Волгі на ўсходзе, ад Ладажскага возера на поўначы да Міжземнага мора на поўдні.

У ходзе рассялення адбыўся падзел славян на *заходніх, паўднёвых і ўсходніх*.

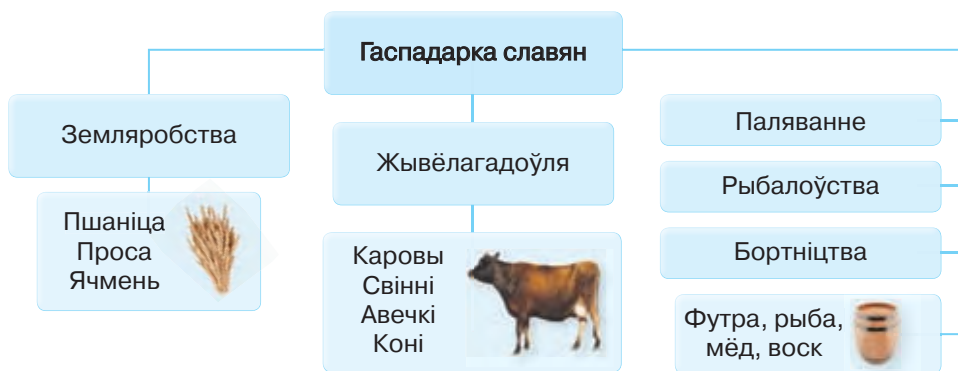
Заходнія славяне засялялі землі ад Віслы да Эльбы. Яны сталі продкамі сучасных польскага, чэшскага і славацкага народаў. Іншыя славянскія плямёны перайшлі Дунай і ўварваліся ва ўладанні Візантыйскай імперыі. Пасля цяжкіх войнаў з візантыйцамі яны засялілі Балканскі паўвостраў. Гэтыя плямёны склалі аснову паўднёвых славян — продкаў балгараў, сербаў, харватаў і іншых народаў. Вялікая група славян засяліла тэрыторыю Усходняй Еўропы. Яны сталі

асновай усходнеславянскай супольнасці. Гэта былі продкі беларускага, рускага і ўкраінскага народаў.

2. Што ўяўляла сабой грамадства славян. Славяне звычайна сяліліся па берагах рэк. Свае паселішчы ўмацоўвалі валамі і рвамі.

Славяне жылі родамі, некалькі родаў утваралі племя. Плямёны нярэдка аб'ядноўваліся ў саюз плямён. Свабодныя супляменнікі лічыліся роўнымі. Усе важныя пытанні жыцця племені вырашаліся на народных сходах — *веча*.

▲ Гаспадарчыя заняткі славян

Вывучыце схему і раскажыце пра заняткі славян. Якія з іх з'яўляліся самымі важнымі?

Рассяленне славян
і першыя славянскія дзяржавы

Але паступова стала з'яўляцца няроўнасць і вылучыліся багатыя людзі. Набыць багацце славяне маглі ў набеггах на суседзяў. Набегі ўзначальвалі ваенныя правадыры — *князі*. Вакол князя ўтварылася група пастаянных баявых паплечнікаў і дарадчыкаў — *дружына*. З дапамогай дружыны князь умацоўваў сваю ўладу над супляменнікамі.

3. У што славяне верылі. Старажытныя славяне былі язычнікамі. Яны верылі ў мноства багоў. Асабліва шанавалі тых багоў, ад якіх, па іх вераваннях, залежаў ураджай або рост свойскіх жывёл. Так, маці ўсяго жывога лічылася *Маці сырая зямля*.

Славяне верылі, што ўвесь навакольны свет напоўнены духамі. Таму шанаваліся лясы, камяні, рэкі, балоты, азёры, крыніцы, горы. Славяне верылі, што духі пастаянна ўмешваліся ў жыццё людзей: маглі нашкодзіць, але маглі і прынесці шчасце.

Пакланяліся славяне богу грому і маланкі Перуну, богу неба Сварогу, богу заступніку жывёлы Вялесу, богу Сонца і святла Дажбогу і інш. У заходніх славян самым шанаваным быў бог вайны і ўрадлівасці Святавіт.

Як вы думаеце, чаму менавіта гэтых багоў шанавалі славяне?

- Тэрыторыі, якія засялялі і асвойвалі славяне
- Направкі рассялення славян
- Тэрыторыі першых славянскіх дзяржаў:
 - 1 — — — Дзяржавы Сама
 - 2 — — — Першага Балгарскага царства
 - 3 — — — Вялікамарыўскай дзяржавы

Фігурка Святавіта. IX—X стст. ▶

Для пакланення язычніцкім багам ствараліся спецыяльныя адкрытыя свяцілішчы — *капішчы*. У іх ставіліся скульптурныя выявы багоў — *ідалы*. Шырока было распаўсюджана ў славян і пакланенне памерлым продкам.

4. Утварэнне першых дзяржаў. З'яўленне бедных і багатых, узмацненне ўлады князёў сталі ўмовамі для ўзнікнення ў славян дзяржаў. Неабходна было абараняцца і ад знешняй небяспекі. Са стэпаў на славянскія землі часта нападalі качэўнікі. Візантыя імкнулася падпарадкаваць сабе паўднёвых славян, а грозным праціўнікам заходніх славян выступала Франкская дзяржава.

У пачатку VII ст. на ўсходзе Балканскага паўвострава ўзнік славянскі саюз *Сем родаў* (ці *Сем плямён*). У канцы гэтага ж стагоддзя яго падпарадкавалі сабе качэўнікі-балгары. Яны прыйшлі з далёкіх усходніх стэпаў. Качэўнікі-балгары перайшлі да аселага жыцця, засвоілі мову і культуру мясцовага славянскага насельніцтва і неўзабаве зліліся з ім. Па назве гэтых качэўнікаў частка паўднёвых славян стала называцца балгарамі. У **681 г.** балгары нанеслі паражэнне Візантыі. Гэтая дата лічыцца пачаткам *Першага Балгарскага царства*.

▲ Бітва балгар з візантыйцамі. *Кніжная мініяцюра XIII ст.*

У 864 г. балгары першыя сярод славян прынялі хрысціянства з Візантыі.

У VII ст. у разгар барацьбы з качэўнікамі некалькі славянскіх плямёнаў у сярэднім цячэнні Дуная аб'ядналіся ў адно княства на чале з купцом па імені *Сама*. Былі разгромлены не толькі качэўнікі, але і магутныя франкі, якія таксама хацелі падпарадкаваць гэта княства. Але пасля смерці Сама саюз славянскіх плямёнаў распаўся.

У IX ст. на тэрыторыі сучаснай Чэхіі існавала *Вялікамаравіцкая дзяржава*. Яе правіцелі здолелі адстаяць незалежнасць у барацьбе з франкамі. Аднак да пачатку X ст. Вялікая Маравія пала пад націскам качэўнікаў-венграў, якія прыйшлі з усходу.

5. Асветнікі славян Кірыла і Мяфодзій. Прыняцце хрысціянства славянскімі народамі азначала не толькі адмову ад язычніцтва і прызнанне веры ў адзінага Бога. Гэта было і далучэнне славянскіх народаў да дасягненняў сусветнай

▲ Святых Мяфодзій і Кірыла. *Ікона*

▲ Старонка кнігі, напісаная кірыліцай

культуры. Аднак свяшчэннікі, якія хрысцілі славян, прынеслі з сабой Біблію і іншыя кнігі на чужых для славян мовах — грэчаскай і лацінскай. На гэтых жа мовах вялося і набажэнства.

Для таго каб хрысціянскае вучэнне стала зразумелым для славян, выкладаць яго трэба было на даступнай для іх мове. Вялікую ролю ў сцвярджэнні хрысціянства сярод славян адыгралі браты **Кірыла і Мяфодзій**. У 863 г. яны прыбылі ў Вялікую Маравію па просьбе яе князя.

Кірыла і Мяфодзій былі грэкамі з візантыйскага горада Салонікі (па-славянску — Салунь). У ваколіцах горада пражывала шмат славян. Таму браты добра ведалі іх мову. Кірыла вынайшаў азбуку для славян. Яна атрымала назву *глаголіца*. Пазней Кірыла і яго вучні стварылі новую азбуку, якой мы карыстаемся да гэтай пары. Па імені хрысціянскага асветніка яна і атрымала сваю назву — *кірыліца*. З 1963 г. у славянскіх краінах у гонар Кірылы і Мяфодзія штогод адзначаецца Дзень славянскага пісьменства і культуры.

Самастойна знайдзіце інфармацыю, які дзень і чаму быў выбраны ў Беларусі для святкавання Дня славянскага пісьменства і культуры.

Стварэнне славянскай пісьменнасці і пераклады кніг на славянскую мову Кірылам і Мяфодзіем, а затым іх вучнямі мелі вялікае значэнне для развіцця культуры славянскіх народаў. Сучасныя беларускі, рускі, украінскі, балгарскі і сербскі алфавіты ў сваёй аснове маюць кірыліцу.

Пытанні і заданні. **1.** На якія групы падзяліліся славяне? Продкамі якіх сучасных славянскіх народаў яны з'яўляюцца? **2.** Як было ўладкавана грамадства старажытных славян? Чаму з цягам часу ўлада князёў узмацнілася? **3.** Якія богі былі самымі шанаванымі ў старажытных славян? Чаму? **4.** Якія прычыны і ўмовы садзейнічалі з'яўленню ў славян першых дзяржаў? **5.** Чым вядомы Кірыла і Мяфодзій? У чым значэнне іх дзейнасці для славянскіх народаў?